

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ

ПЕТРЕЧЕНКО Світлана Анатоліївна

УДК 159.923.2:355

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСНОВИ
АДАПТАЦІЇ ВАЖКОПОРАНЕНИХ КОМБАТАНТІВ
ДО МИРНОГО ЖИТТЯ

19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи

053 – Психологія

РЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора психологічних наук

Київ – 2026

Дисертацією є рукопис

Дисертацію підготовлено шляхом самостійної роботи без наукового консультування.

Офіційні опоненти: доктор психологічних наук, професор
Фалько Наталя Миколаївна,
Мелітопольський державний
педагогічний університет імені Богдана
Хмельницького МОН України, ректор;

доктор психологічних наук, професор
Потапчук Євген Михайлович,
Хмельницький національний
університет МОН України, професор
кафедри психології та педагогіки;

доктор психологічних наук, професор
Сафін Олександр Джамільович,
Уманський національний університет
МОН України, професор кафедри
психології.

Захист відбудеться «31» жовтня 2026 року о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 29.051.11 Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля МОН України за адресою: 03057, м. Київ, вул. Михайла Брайчевського, 17, ауд. 327.

Із дисертацією можна ознайомитися на офіційному сайті університету <https://snu.edu.ua/index.php/science/spetsializovani-vcheni-rady-iz-zahystu-dysertatsij-d-29-051-11/> та у науково-технічній бібліотеці Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля МОН України за адресою: 01042, м. Київ, вул. Іоанна Павла II, 17.

Реферат розісланий «30» вересня 2026 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г.М. Побокіна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Соціально-психологічна адаптація важкопоранених комбатантів до мирного життя є однією з найгостріших проблем сучасного українського суспільства, яке наразі перебуває в умовах затяжного військового конфлікту. Професійна діяльність військовослужбовців, особливо в умовах активних бойових дій, супроводжується високим ризиком для їх життя і здоров'я. В результаті участі в бойових операціях частина військовослужбовців отримують важкі поранення, що змінюють їх фізичний та соціально-психологічний статус, як-от: життєві пріоритети, рольові функції та адаптаційні можливості.

Важкопоранений комбатант повертається з фронту з тілесними, психологічними, моральними й емоційними травмами, які ускладнюють процес його інтеграції у цивільне середовище. Ізоляція, втрата професійної ролі, соціальної активності, труднощі у побудові стосунків у сім'ї та суспільстві, наявність посттравматичних розладів і фізичних обмежень формують комплексну соціально-психологічну проблему, яка потребує виважених науково обґрунтованих рішень.

Під впливом поєднання зовнішніх (соціальних, економічних, медичних, правових) і внутрішніх (особистісних, емоційних, мотиваційних) чинників процес адаптації набуває багатомірного характеру, що вимагає всебічного дослідження механізмів соціально-психологічної адаптації, виявлення критеріїв її ефективності, розробки практичних рекомендацій для фахівців, які працюють із цією категорією осіб.

Констатовано, що у сучасних дослідженнях недостатньо розробленою залишається наукова проблема інтегративного пояснення механізмів соціально-психологічної адаптації важкопоранених комбатантів, у яких процес повернення до мирного життя супроводжується одночасною трансформацією фізичного функціонування, психоемоційного стану, образу власного тіла, Я-концепції, професійної та соціальної ідентичності, сімейних ролей і способів взаємодії із соціальним середовищем. Наявні підходи переважно зосереджуються на окремих аспектах проблеми – подоланні посттравматичних проявів, психологічній реабілітації, соціальній підтримці, професійній реінтеграції або сімейному функціонуванні, що не забезпечує глибинного розуміння закономірностей соціально-психологічної адаптації особистості після важкого бойового поранення.

Наукова проблема дослідження полягає у необхідності теоретичного й емпіричного обґрунтування цілісної системи соціально-психологічної адаптації важкопоранених комбатантів, у якій поєднуються особистісні, психоемоційні, сімейні та соціально-інституційні механізми відновлення. Її вирішення передбачає визначення структурних компонентів соціально-психологічної адаптації, механізмів їх взаємодії, об'єктивних і суб'єктивних

чинників, етапів адаптаційного процесу, а також розробки комплексної системи психологічного супроводу, орієнтованої на зменшення психотравматичних проявів, реконструкцію ідентичності, відновлення суб'єктності, перебудову копінг-стратегій, оптимізацію сімейної взаємодії та соціальну реінтеграцію, з урахуванням нових функціональних можливостей і обмежень особистості.

Особливого значення набуває вивчення ролі державної політики, інституційної підтримки, діяльності неурядових організацій, родинного оточення, особистісних ресурсів комбатантів у процесі адаптації, а також дослідження пошуку ефективних соціально-психологічних підходів до відновлення цілісного сприйняття себе, формування нових цілей і сенсів життя після важких поранень.

Актуальність дослідження зумовлюється також нагальним запитом українського суспільства на ефективну реінтеграцію важкопоранених комбатантів і недостатньою розробленістю у науковій літературі комплексного підходу до вивчення соціально-психологічної адаптації цієї категорії осіб. З огляду на вищезазначене, вивчення соціально-психологічних основ адаптації важкопоранених комбатантів до мирного життя є важливим для забезпечення їхнього психічного благополуччя, стабільності в соціумі та розвитку інклюзивного та згуртованого суспільства.

Стан розробки проблеми дослідження. Проблема соціально-психологічної адаптації важкопоранених комбатантів до мирного життя є актуальною та багатогранною, її вивченню присвячено дослідження як українських, так й зарубіжних науковців, які розглядають феномен адаптації в умовах травматичного досвіду у контексті загального стресу, посттравматичного стресового розладу, психосоціальної реабілітації тощо.

З'ясовано, що проблему впливу стресових чинників на психологічний стан військовослужбовців та шляхи її подолання досліджували такі науковці, як В. Барко, С. Миронець, В. Мушкевич, Н. Напрєєнко, О. Напрєєнко, Н. Олексюк, І. Приходько, О. Савченко, С. Трачук, Р. Федоренко, С. Чижевський та ін. У своїх працях вони акцентують увагу на актуальності проблеми стресу для осіб, які опиняються в екстремальних життєвих обставинах. У цьому ж напрямі В. Бочелюк, Л. Заграй, О. Кокун, Т. Комар, О. Лосієвська, Л. Пілецька, О. Шевяков та інші вчені досліджували психофізіологічні закономірності життєстійкості фахівців соціономічних професій, визначаючи механізми стабілізації психоемоційного стану в умовах хронічного стресу.

Особливу увагу приділено емоційній стійкості як ключовому компоненту адаптації, що розглядається у працях І. Аршави, Н. Завацької, О. Литвиненко, М. Панова, І. Пасічник, К. Седих, О. Цільмак, Р. Шевченко та інших науковців, які досліджували методи діагностики емоційної стійкості та

підкреслювали її роль у підтримці функціонування особистості в екстремальних ситуаціях.

Загальні питання стресостійкості, її психологічних передумов і проявів стали предметом досліджень А. Грись, В. Корольчука, О. Крижановського, І. Поповича, Я. Раєвської, К. Сахарової, Н. Фалько та інших учених, які розглядають адаптаційні стратегії як основу подолання наслідків травматичного досвіду.

У зарубіжній науковій літературі соціально-психологічні аспекти адаптації ветеранів війни активно досліджували Д. Карвер, Х. ван дер Колк, Л. Тейлор, М. Шеріфф, С. Шнайдер, Р. Ялим та інші вчені, які наголошували на тому, що інтеграція психологічних, медичних і соціальних чинників є критично важливою для реабілітації військовослужбовців із тяжкими травмами та посттравматичними стресовими розладами.

У працях В. Алещенка, О. Безпалька, О. Блінова, Є. Потапчука, О. Сафіна та інших науковців систематизовано методи діагностики й лікування посттравматичних психічних розладів, що мають суттєве значення для розробки програм психологічної реабілітації.

Незважаючи на широкий спектр досліджень, питання інтеграції соціальних та психологічних чинників адаптації залишаються недостатньо вивченими. Важливою є розробка комплексних моделей підтримки, які б враховували особливості індивідуального травматичного досвіду, психологічного стану та соціального оточення важкопоранених комбатантів.

Актуальність вирішення означеної проблематики, її складність, багатогранність та недостатня розробка теоретичних і практичних аспектів, з урахуванням соціального контексту розвитку держави, зумовили вибір теми дисертаційного дослідження *«Соціально-психологічні основи адаптації важкопоранених комбатантів до мирного життя»*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане у межах комплексних науково-дослідних тем кафедри практичної психології та соціальної роботи Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля «Соціокультурні та психологічні аспекти професіоналізації особистості в сучасному соціумі», «Соціально-психологічні основи розвитку адаптаційного потенціалу особистості засобами інноваційних психотехнологій в умовах трансформаційних змін сучасного суспільства». Тему дисертаційного дослідження затверджено Вченою радою Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (протокол № 13 від 26 червня 2026 р.).

Об'єкт дослідження – процес адаптації важкопоранених комбатантів до мирного життя.

Предмет дослідження – соціально-психологічні засади адаптації важкопоранених комбатантів до мирного життя.

Мета дослідження полягає у теоретико-емпіричному визначенні соціально-психологічних основ адаптації важкопоранених комбатантів до мирного життя та розкритті концептуальних і змістовно-процесуальних засад інтегрованої соціально-психологічної програми їх адаптації до мирного життя.

Завдання дослідження:

1. Провести теоретико-методологічний аналіз підходів до проблеми вивчення процесу адаптації важкопоранених комбатантів до мирного життя.
2. Навести концептуальне соціально-психологічне обґрунтування дослідження проблеми адаптації важкопоранених комбатантів до мирного життя.
3. Виявити систему критеріїв та показників соціально-психологічної адаптації важкопоранених комбатантів до мирного життя.
4. Виокремити об'єктивні та суб'єктивні чинники, що впливають на процес соціально-психологічної адаптації важкопоранених комбатантів до мирного життя і визначають її успішність.
5. Розкрити ресурсну роль сімейної взаємодії у процесі соціально-психологічної адаптації важкопоранених комбатантів до мирного життя.
6. Розробити інтегровану соціально-психологічну програму адаптації важкопоранених комбатантів до мирного життя та визначити основні складові її ефективної реалізації.

Теоретико-методологічну основу дослідження становили: принципи комплексності та системності в аналізі соціально-психологічних процесів адаптації важкопоранених комбатантів до мирного життя з урахуванням особливостей їх життєвої перспективи та ідентичності (А. Артеменко, М. Білова, А. Беспалько, О. Беспалько, О. Блінов, М. Будіянський, Л. Заграй, Р. Шевченко та ін.); положення психологічної теорії подолання наслідків психотравмувальних ситуацій і ролі наративних практик у процесі реабілітації (Г. Абаніна, К. Андросович, В. Бочелюк, Ю. Бриндіков, С. Гарькавець, І. Пасічник, К. Седих, Р. Слухенська, О. Цільмак та ін.); теоретичні засади посттравматичного стресового розладу у військовослужбовців та організаційних механізмів забезпечення збереження їхнього психічного здоров'я (В. Барко, А. Борисюк, М. Варій, А. Грись, Д. Данко, Л. Засєкіна, Є. Іванов, Є. Потапчук, О. Сафін, С. Цимбал та ін.); положення теорії соціально-психологічної підтримки ветеранів, їхньої мілітарної ідентичності та адаптації до мирного життя (К. Батаєва, В. Волошина, Я. Гошовський, І. Данилюк, О. Литвиненко, А. Маслюк, І. Попович, Г. Радчук, Н. Токарева та ін.); методологічні підходи до роботи з сім'ями учасників бойових дій та їхньої психологічної підтримки (І. Волженцева, М. Компанович, О. Крижановський, С. Кузікова, С. Миронець, В. Осьодло, В. Предко, К. Седих, Т. Траверсе, О. Фурман, Л. Черновська, Т. Щербан та ін.), а також сучасні концепції тривожних розладів особистості та їх корекції (Ю. Бохонкова, Н. Гуртовенко,

Т. Комар, В. Корнієнко, О. Лосієвська, Н. Олексюк, Л. Пілецька, Я. Раєвська, Л. Руденко, О. Сорока, Н. Фалько та ін.).

Для досягнення поставленої мети та розв'язання висунутих завдань використано комплекс **методів дослідження**:

– *теоретичні*: теоретичний, порівняльний аналіз та синтез сучасних наукових й емпіричних досліджень з проблеми вивчення соціально-психологічних основ адаптації важкопоранених комбатантів до мирного життя, а також їх узагальнення, класифікація й систематизація;

– *емпіричні методи*: спостереження, бесіда, напівструктуроване інтерв'ю, психодіагностичні методики: методика соціально-психологічної адаптації (СПА, К. Роджерс, Р. Даймонд), шкала задоволеності життям (SWLS, Е. Дінер), модифікована шкала суб'єктивного благополуччя (BBC-SWB, П. Понтен, М. Шваннауер, С. Тай), методика діагностики рівня життєстійкості Коннора-Девідсона (CD-RISC-10), шкали депресії (BDI-II) та тривожності (BAI) (А. Бек), методика «Самооцінка психічних станів» (Г. Айзенк), тест на визначення професійних типів особистості (Дж. Голланд), багатовимірна шкала сприйняття соціальної підтримки (MSPSS, Г. Зімет), шкала сімейної адаптації та згуртованості (FACES, Д. Олсон, Дж. Портнер, І. Лаві), методика «Оцінка сімейної взаємодії в процесі соціально-психологічної адаптації важкопоранених комбатантів» (С. Петrenchенко);

– *методи математичної обробки даних* із їх подальшою якісною інтерпретацією та змістовним узагальненням. Статистична обробка даних і графічна презентація результатів дослідження здійснювалася за допомогою пакета статистичних програм SPSS (версія 22.0).

Організація і база дослідження. Дослідження проводилося упродовж 2019-2026 років на базі державних і недержавних медичних, реабілітаційних та соціально-психологічних установ різних регіонів України.

На *підготовчому етапі* було уточнено проблемне поле дослідження, сформульовано мету, завдання та робочі гіпотези, визначено теоретико-методологічні засади вивчення специфіки адаптації важкопоранених комбатантів до мирного життя. Проведено аналіз наукової літератури з проблеми дослідження, розроблено програму емпіричного дослідження, підібрано комплекс психодіагностичних методик та забезпечено дотримання етичних вимог проведення дослідження.

На *психодіагностичному етапі* проведено комплексне емпіричне дослідження особливостей адаптації важкопоранених комбатантів до мирного життя, де вивчалися показники соціально-психологічної адаптації, задоволеності життям, суб'єктивного благополуччя, життєстійкості, депресивності, тривожності, психічних станів, професійної спрямованості, соціальної підтримки, сімейної адаптації, згуртованості й особливостей

взаємодії. Здійснено аналіз особливостей адаптації на різних етапах після поранення залежно від тривалості реабілітаційного періоду.

На *аналітико-інтерпретаційному етапі* здійснено статистичну обробку одержаних результатів із використанням методів описової статистики, кореляційного, факторного, дисперсійного та порівняльного аналізу. Визначено рівні соціально-психологічної адаптації важкопоранених комбатантів, встановлено взаємозв'язки між адаптацією, життєстійкістю, суб'єктивним благополуччям, психологічним станом, соціальною підтримкою та сімейним функціонуванням. На основі одержаних результатів розроблено й апробовано інтегровану соціально-психологічну програму адаптації важкопоранених комбатантів до мирного життя, здійснено оцінку її ефективності.

Вибірка дослідження включала важкопоранених комбатантів, членів їх сімей, психологів і фахівців соціальної сфери, залучених до процесу реабілітації та соціально-психологічного супроводу. Важкопоранені комбатанти становили 78,2 % загальної вибірки. До участі у дослідженні залучалися учасники, які відповідали таким критеріям, як безпосередня участь у бойових діях, отримання тяжких тілесних ушкоджень, проходження медико-соціальної експертної оцінки, наявність статусу учасника бойових дій або особи з інвалідністю внаслідок війни. Вік досліджуваних – від 27 до 54 років. На момент участі у дослідженні 31 % важкопоранених комбатантів перебували у періоді до шести місяців після поранення, 34 % – від шести до дванадцяти місяців та 35 % – понад дванадцять місяців після поранення.

Дослідження передбачало три виміри: перший – у період гострої посттравматичної фази (до 6 місяців після поранення); другий – у фазі відносної стабілізації стану (6-12 місяців після поранення); третій – на етапі інтеграції у цивільне життя після завершення основного курсу лікування та реабілітації (понад 12 місяців після поранення), що надало змогу простежити динаміку адаптаційних процесів на різних етапах повернення комбатантів до мирного життя.

Надійність і вірогідність результатів дослідження забезпечено методологічним обґрунтуванням вихідних теоретичних позицій, використанням взаємодоповнювальних методів, що відповідають меті та завданням дослідження, репрезентативністю вибірки, поєднанням кількісних та якісних методів аналізу отриманих емпіричних даних, використанням методів математичної статистики.

Наукова новизна та теоретичне значення дослідження полягає у тому, що:

– *вперше*: наведено концептуальне соціально-психологічне обґрунтування дослідження проблеми адаптації важкопоранених комбатантів до мирного життя як багаторівневого динамічного процесу відновлення та реконструкції особистісного, психоемоційного, сімейного й соціального

функціонування, що здійснюється у взаємодії суб'єктивних ресурсів особистості та об'єктивного адаптаційного середовища; *розроблено* структурно-функціональну модель соціально-психологічної адаптації важкопоранених комбатантів до мирного життя та визначено її системоутворювальні компоненти (особистісно-адаптаційний, емоційно-регуляторний, сімейно-підтримувальний, соціально-реінтеграційний); *виявлено* систему критеріїв соціально-психологічної адаптації важкопоранених комбатантів до мирного життя та емпірично підтверджено взаємозв'язки між показниками соціально-психологічної адаптації, життєстійкості, суб'єктивного благополуччя, депресивності, тривожності, соціальної підтримки та сімейного функціонування; *виокремлено* об'єктивні та суб'єктивні чинники, що впливають на соціально-психологічну адаптацію важкопоранених комбатантів до мирного життя і визначають її успішність як процесу відновлення суб'єктності та конструювання нової життєвої перспективи, що передбачає інтеграцію зміненого тілесного досвіду, трансформацію Я-концепції, реконструкцію соціальної та професійної ідентичності, формування адаптивних копінг-стратегій, відновлення сімейних зв'язків та інтеграцію особистості в соціальне середовище; *розкрито* ресурсну роль сімейної взаємодії у процесі соціально-психологічної адаптації важкопоранених комбатантів до мирного життя на різних етапах їх медико-соціальної та психосоціальної реабілітації; *визначено* методологічні і змістовно-процесуальні засади інтегрованої соціально-психологічної програми адаптації важкопоранених комбатантів до мирного життя, спрямованої на соціально-психологічну корекцію психотравмівних наслідків участі у бойових діях, реконструкцію Я-концепції, особистісної і соціальної ідентичності, перебудову копінг-стратегій, відновлення сімейної взаємодії, а також на соціальну дестигматизацію та активізацію ресурсів соціальної підтримки; *розкрито* основні складові ефективної реалізації інтегрованої соціально-психологічної програми адаптації важкопоранених комбатантів до мирного життя, що визначаються координацією діяльності державних і недержавних інституцій, а також удосконаленням міжвідомчої взаємодії, розширенням доступності соціально-психологічної допомоги та інноваційних психосоціальних технологій супроводу;

– *поглиблено та уточнено*: уявлення про сучасні підходи до вивчення процесу адаптації військовослужбовців, його змістовні й структурні особливості; про соціально-психологічну сутність та системність процесу соціально-психологічної адаптації важкопоранених комбатантів до мирного життя;

– *отримало подальший розвиток*: методичне та процедурне забезпечення вивчення феномену соціально-психологічної адаптації; підходи до соціально-

психологічних засобів і технологій оптимізації процесу соціально-психологічної адаптації важкопоранених комбатантів до мирного життя.

Практичне значення дослідження полягає: у можливості використання методичного інструментарію при проведенні системних досліджень соціально-психологічної адаптації важкопоранених комбатантів до мирного життя; у розробці принципів побудови і змісту інтегрованої соціально-психологічної програми адаптації важкопоранених комбатантів до мирного життя, через використання й інтеграцію інноваційних психотехнологій; у з'ясуванні складових ефективної реалізації запропонованої програми на різних рівнях функціонування особистості та соціального середовища.

Встановлені закономірності та виявлені чинники соціально-психологічної адаптації можуть бути використані для ранньої діагностики ризиків дезадаптації, планування індивідуальних і групових реабілітаційних заходів, оцінювання ефективності соціально-психологічного супроводу та прогнозування перебігу адаптаційного процесу військовослужбовців після тяжкого бойового поранення.

Результати дослідження можуть бути використані у діяльності психологів, соціальних працівників, фахівців реабілітаційних центрів, закладів охорони здоров'я, ветеранських просторів і громадських організацій, які здійснюють психологічний супровід і соціальну реінтеграцію важкопоранених комбатантів, а також під час розробки та вдосконалення програм психологічної реабілітації, соціального супроводу й сімейного консультування ветеранів війни, у системі підготовки та підвищення кваліфікації психологів, соціальних працівників і фахівців мультидисциплінарних реабілітаційних команд, що сприятиме зростанню якості соціально-психологічної підтримки важкопоранених комбатантів, покращенню якості їхнього життя, соціальній інтеграції та зниженню рівня соціальної дезадаптації.

Розроблена авторська методика «Оцінка сімейної взаємодії в процесі соціально-психологічної адаптації важкопоранених комбатантів» може застосовуватися для комплексного вивчення ресурсів адаптації та визначення напрямів психологічної допомоги сім'ям військовослужбовців, які отримали тяжкі бойові поранення.

Результати дослідження **впроваджено** у консультаційну та методичну роботу науково-практичного Центру медико-соціальних та психотехнологій (м. Київ) (довідка № 544/19.04 від 28.07.2026 р.), у практичну діяльність військової частини А2339 (військового госпіталю) (м. Хмельницький) (довідка № 1461 від 16.04.2026 р.), у практичну діяльність військової частини А3267 (військового госпіталю) (м. Старокостянтинів) (довідка № 092/2 від 09.05.2026 р.), у практичну діяльність військової частини А0318 (довідка № 592/4490 від 16.07.2026 р.), у службову практику військової частини А1028

(довідка № 638 від 21.07.2026 р.), де вони використовуються під час психологічного обстеження, оцінювання рівня соціально-психологічної адаптації, організації психологічного супроводу, реабілітації важкопоранених комбатантів та роботи з членами їхніх родин; у діяльність Комунального некомерційного підприємства «Хмельницький обласний госпіталь ветеранів війни» Хмельницької обласної ради (довідка № 2248 від 15.07.2026 р.), у діяльність Комунального закладу «Ветеранський простір «Ветеран Про» (довідка № 78 від 21.07.2026 р.) для вдосконалення підходів для організації психологічної, соціальної та інформаційної підтримки важкопоранених комбатантів; у практичну, науково-педагогічну та освітню діяльність Української військово-медичної академії (м. Київ) (довідка № 533/2920 від 21.07.2026 р.), у наукову та методичну роботу Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Київ) (довідка № 543/15.04 від 28.07.2026 р.), в освітній процес відокремленого структурного підрозділу закладу вищої освіти «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна» Хмельницького інституту соціальних технологій (довідка № 45.01.01/26-59 від 21.04.2026 р.), в освітній процес Львівського національного університету імені Івана Франка (довідка № 315/110 від 08.07.2026 р.), в освітню, наукову, навчально-методичну діяльність Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова Хмельницької обласної ради (довідка № 0841/26 від 16.07.2026 р.), в освітній процес та наукову-дослідну роботу Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (довідка № 01-15/1357 від 15.07.2026 р.), у практичну діяльність психологічної служби Львівського національного університету імені Івана Франка (довідка № 253/11 від 09.07.2026 р.) та використовуються при викладанні освітніх компонентів «Диференціальна психологія», «Професійна етика і нормативно-правове забезпечення роботи психолога», «Психологічні особливості посттравматичного розвитку», «Психологія війни», «Психологія травми», «Психологія та психотерапія травм», «Психологічна допомога при ПТСР» та ін.

Особистий внесок авторки. Розроблені наукові положення та отримані емпіричні дані є самостійним внеском авторки в розробку проблеми визначення соціально-психологічних засад адаптації важкопоранених комбатантів до мирного життя. В опублікованих зі співавторами працях доробок авторки становить 50%. Розробки та ідеї, що належать співавторам, у дисертації не використовуються.

Положення та висновки кандидатської дисертації у докторській дисертації не використовуються.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні та практичні положення дисертаційної роботи було представлено на науково-практичних конференціях, круглих столах різного рівня, зокрема *міжнародних*: науково-

практичній конференції «Спільні дії військових формувань і правоохоронних органів держави: проблеми та перспективи» (Одеса, 2019 р.), I Scientific and Theoretical Conference «Theoretical and practical scientific achievements: research and results of their implementation» (Pisa, Italian Republic, 2021), IV науково-практичній конференції, присвяченої пам'яті доктора юридичних наук, професора, академіка-засновника НАПрНУ, першого Голови Конституційного Суду України Леоніда Петровича Юзькова «Правові засади організації та здійснення публічної влади» (Хмельницький, 2021 р.), науково-практичній конференції, присвяченій 25-й річниці з дня прийняття Конституції України та 30-й річниці проголошення незалежності України «Забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків в Україні: сучасні досягнення та перспективи» (Дніпро, 2021 р.), 11th Scientific and Practical Conference «Perspectives of contemporary science: theory and practice» (Lviv, 2024), XXIII науково-практичній конференції «Інклюзивне освітнє середовище: проблеми, перспективи та кращі практики» (Київ, 2024 р.), I науково-практичній конференції «Сучасні підходи до реабілітації та реадaptaції військовослужбовців, ветеранів та членів їх сімей» (Харків, 2024 р.), науково-практичній конференції «Сучасний стан та перспективи розвитку науки, освіти і технологій» (Кременчук, 2025 р.), 12th scientific and practical conference «Perspectives of Contemporary Science: Theory and Practice» (Lviv, 2025), IV науково-практичній конференції «Наука і освіта в глобальному та національному вимірах: виклики, загрози, перспективи розвитку» (Полтава-Лубни, 2025 р.), XXV науково-практичній конференції «Інклюзивне освітнє середовище: проблеми, перспективи та кращі практики» (Київ, 2025 р.); *всєукраїнських*: науково-практичній конференції «Суспільство, наука, освіта: актуальні дослідження, теорія та практика» (Біла Церква, 2023 р.), науково-практичній конференції «Актуальні проблеми правоохоронної діяльності в умовах воєнного стану» (Хмельницький, 2023 р.), IV науково-практичній конференції «Навчання і виховання в інклюзивному освітньому просторі: теорія та практика» (Хмельницький, 2024 р.), науково-практичній конференції «Суспільство, наука, освіта: актуальні дослідження, теорія та практика» (Біла Церква, 2024 р.), науково-практичній конференції «Інклюзія в Україні в умовах війни: виклики та перспективи» (Хмельницький, 2025 р.), I науково-практичній конференції «Психологічне забезпечення професійної діяльності військовослужбовців: освіта, наука, практика» (Хмельницький, 2026 р.); регіональних: круглому столі «Особливості правових відносин в Україні під час воєнного стану» (Хмельницький, 2025 р.); *міжвідомчих*: науково-практичній конференції «Актуальні проблеми нормативно-правового визначення статусу військовополонених» (Київ, 2022 р.).

Публікації. Основні положення й висновки дисертаційної роботи представлено у 49 публікаціях авторки, з яких 1 одноосібна монографія, 29 статей у наукових фахових виданнях із психології (з них 5 статей – у

наукометричній базі Scopus); 19 публікацій – у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій та інших виданнях.

Структура й обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, шести розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел із 468 найменувань (з них 123 – іноземними мовами). Загальний обсяг дисертації викладено на 688 сторінках, із них 598 сторінок основного тексту. Робота містить 83 таблиці на 130 сторінках, 49 рисунків на 49 сторінках та 13 додатків на 39 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, розкрито його об'єкт, предмет, мету і завдання наукового пошуку, теоретико-методологічні засади та методичний апарат. Висвітлено наукову новизну, теоретичне та практичне значення роботи, наведено відомості про апробацію результатів дослідження, публікації за темою дисертації, її структуру та обсяг.

У першому розділі «Теоретико-методологічний аналіз підходів до проблеми вивчення процесу адаптації важкопоранених комбатантів до мирного життя» здійснено теоретико-методологічний аналіз наукових підходів до вивчення процесу адаптації важкопоранених комбатантів, психологічних наслідків бойової травматизації та критеріїв їх успішної реінтеграції у мирне життя.

Показано, що проблеми важкопоранених комбатантів в аспекті їх адаптації до мирного життя є актуальним напрямом сучасної психологічної науки та перебувають на перетині військової психології, психології травми, реабілітаційної психології та соціальної психології. Аналіз праць Г. Абаніної, О. Аліфер, О. Барни, О. Блінова, Ю. Бриндікова, Г. Гуди, В. Стасюка та інших вчених надав змогу уточнити зміст поняття «комбатант» та обґрунтувати його психологічні й соціальні характеристики.

Констатовано, що участь у бойових діях супроводжується значним психотравмувальним впливом, який може призводити до розвитку посттравматичного стресового розладу, депресивних станів, тривожних розладів, когнітивних порушень і труднощів соціального функціонування (В. Бочелюк, С. Гарькавець, В. Зливков, В. Осьодло, Є. Потапчук, О. Сафін, Т. Траверсе та ін.). На основі аналізу наукових джерел поняття «важкопоранений комбатант» трактовано як особу, яка брала участь у бойових діях та внаслідок цього зазнала важких фізичних або психологічних ушкоджень, що ускладнюють її соціальну адаптацію, професійну діяльність та якість життя; яка може страждати від посттравматичного стресового розладу, депресивних розладів, когнітивних порушень, психосоматичних розладів, мати труднощі у соціальній інтеграції та проявляти агресивно-деструктивну поведінку.

Визначено основні типи важкопоранених комбатантів: особи із посттравматичним стресовим розладом, депресивними та коморбідними психічними розладами, когнітивними порушеннями, труднощами соціальної адаптації, агресивно-деструктивними та психосоматичними проявами (А. Бек, О. Євдокимова, С. Лукомська та ін.). Узагальнено, що поширеними психологічними проблемами є ПТСР, депресія, тривожність, соціальна ізоляція, труднощі адаптації до мирного життя та суїцидальні тенденції (В. Гаврилькевич, В. Завацький, Н. Лозінська, І. Пішко, Б. ван дер Колк та ін.).

Проаналізовано теоретичні засади соціально-психологічної адаптації особистості та зазначено, що вона розглядається як процес і результат активного пристосування людини до змінних умов життєдіяльності через використання внутрішніх ресурсів і можливостей соціального середовища (Ю. Бохонкова, Н. Завацька, О. Литвиненко, С. Максименко, Р. Шевченко та ін.). Висвітлено біофізіологічний, психологічний, когнітивний, соціальний та інформаційно-комунікативний підходи до розуміння природи адаптації.

Установлено, що соціально-психологічна адаптація важкопоранених комбатантів є складним процесом відновлення соціальних ролей, перебудови системи особистісних смислів, подолання наслідків травматичного досвіду та інтеграції у мирне соціальне середовище (В. Казміренко, О. Кокун, М. Мід, Т. Титаренко, Я. Шефер та ін.). Обґрунтовано її визначення як процесу і результату активного пристосування до нових життєвих умов після тяжких поранень, що здійснюється шляхом використання особистісних ресурсів, соціальної підтримки та відновлення соціальної активності.

Проаналізовано провідні теорії, що становлять методологічну основу дослідження, зокрема теорію соціальної інтеграції та реінтеграції (Е. Гоффман, Е. Дюркгейм, Р. Мертон, Т. Парсонс та ін.), теорію міжособистісної адаптації (Дж. Вілсон, Ж. Піаже, Г. Сельє, Ч. Фіглі та ін.), концепцію посттравматичного зростання (Г. Балл, Л. Калгун, С. Максименко, Р. Тедеші та ін.), теорію когнітивної оцінки та копінгу (З. Кіреєва, Р. Лазарус, С. Фолкман та ін.), теорію наративної ідентичності (Д. МакАдамс, П. Рікер, Р. Яноф-Бульман та ін.), біопсихосоціальну модель адаптації (П. Браманти, Дж. Енгель, Р. Калабро та ін.). Наголошено, що успішна адаптація важкопоранених комбатантів пов'язана з прийняттям травматичного досвіду, відновленням соціальних зв'язків і якісною перебудовою системи особистісного функціонування.

Зазначено, що особливе значення для розкриття проблеми соціально-психологічної адаптації важкопоранених комбатантів мають праці українських вчених (О. Когут, О. Колосович, О. Кулешова, І. Салайда, Д. Попович, А. Шиделко та ін.) та зарубіжних дослідників (К. Ланні, П. Шнурр та ін.), присвячені вивченню психологічних наслідків бойової травми, посттравматичного стресового розладу та когнітивних змін після

участі у бойових діях, а також теорії психологічної адаптації, психотравми, соціальної реінтеграції, тілесної ідентичності, психологічної ресурсності та посттравматичного відновлення.

Обґрунтовано значення сенсорної інтеграції як умови успішної реабілітації та соціально-психологічної адаптації після тяжких поранень (Дж. Айрес, В. Бойс, М. Варій, Л. Доценко, Ж. Льюренс, Б. Лундстром, С. Максименко, М. Махоні, В. Москалець, А. Шиліна та ін.), а також необхідність збереження та відновлення пізнавальних процесів особистості.

Узагальнено, що соціально-психологічна адаптація важкопоранених комбатантів є багаторівневим процесом, успішність якого визначається взаємодією фізичних, психологічних і соціальних чинників. Обґрунтовано необхідність розроблення цілісної моделі адаптації, яка враховує функціональну мобільність, психічний стан, самооцінку, емоційну стабільність, соціальну підтримку й особливості адаптаційного середовища. Встановлено, що попри значну кількість досліджень окремих аспектів проблеми, питання комплексного вивчення соціально-психологічної адаптації важкопоранених комбатантів залишаються недостатньо розробленими, що визначає актуальність емпіричних студій.

У другому розділі **«Концептуалізація проблеми дослідження соціально-психологічної адаптації важкопоранених комбатантів до мирного життя»** здійснено концептуалізацію проблеми дослідження соціально-психологічної адаптації важкопоранених комбатантів до мирного життя та описано дизайн дослідження.

Констатовано, що психологічна травма порушує адаптаційні можливості особистості та потребує комплексного психологічного супроводу. Проаналізовано модель відновлення після травми (Дж. Герман), що передбачає послідовне проходження етапів стабілізації та безпеки, опрацювання травматичного досвіду й інтеграції нового життєвого досвіду. Зазначений підхід адаптовано до специфіки життєвих обставин важкопоранених комбатантів. Наголошено на евристичному потенціалі трансактного аналізу (Е. Берн) для пояснення механізмів соціальної адаптації та на важливості розвитку конструктивних комунікативних стратегій, активізації позиції «Дорослого» і подолання деструктивних життєвих сценаріїв у процесі повернення до мирного життя.

Визначено значення емоційного інтелекту як провідного психологічного ресурсу адаптації. На основі концепції Д. Гоулмана підкреслено роль самосвідомості, емоційної саморегуляції, мотивації, емпатії та соціальних навичок у забезпеченні психологічної стійкості й ефективного подолання наслідків травматичного досвіду.

Обґрунтовано роль соціальної активності у процесі адаптації важкопоранених комбатантів до мирного життя. Відповідно до концепції соціальної дії волонтерську діяльність, громадську активність та участь у

соціальних ініціативах розглянуто як важливі механізми відновлення соціальної суб'єктності, розвитку посттравматичного зростання та повернення до активної життєвої позиції. Установлено, що ключове значення для розуміння наслідків бойової травми мають сучасні теорії психотравми. Особливу увагу приділено теорії збереження ресурсів С. Хобфолла, когнітивно-поведінковій моделі ПТСР Е. Фоа та дослідженням Р. Браянта щодо прогнозування хронізації посттравматичних розладів. Підкреслено, що втрата особистісних і соціальних ресурсів ускладнює процес адаптації, а підтримка соціального оточення сприяє відновленню психологічного благополуччя. Проаналізовано провідні підходи до вивчення тілесної ідентичності після тяжких поранень і показано, що зміни тілесності суттєво впливають на фізичне функціонування, структуру особистісної та соціальної ідентичності, самооцінку та соціальне самосприйняття комбатантів.

Зазначено, що основну роль у процесі адаптації відіграють ціннісно-смыслова сфера та пошук особистісного сенсу. Переосмислення життєвих цінностей розглянуто як механізм подолання наслідків психотравми та відновлення життєвих перспектив та наголошено на важливості вивчення фрустраційних реакцій і копінг-поведінки важкопоранених комбатантів. Уточнено, що після тяжкого бойового поранення їх перебудова є центральним механізмом адаптації, оскільки попередні способи подолання стресу, сформовані в умовах військової діяльності, не завжди є ефективними у цивільному середовищі. Таким чином, адаптаційний процес передбачає поступовий перехід від переважно мобілізаційних і ситуативно орієнтованих способів подолання загрози до конструктивних стратегій саморегуляції, планування, пошуку соціальної підтримки, позитивної переоцінки, прийняття змінених умов та активного вирішення проблем.

Обґрунтовано значення психологічної ресурсності як інтегральної характеристики особистості, а внутрішні ресурси важкопоранених комбатантів розглянуто як чинник їх стресостійкості, життєстійкості й успішної адаптації після тяжких травматичних подій.

З'ясовано, що критеріями соціально-психологічної адаптації важкопоранених комбатантів до мирного життя виступають функціональна мобільність, психічний стан, самооцінка й емоційна стабільність особистості. Розкрито значення функціональної мобільності як базового чинника соціальної реінтеграції важкопоранених комбатантів. Установлено, що її рівень визначає можливості особистості щодо самостійного функціонування, професійної реалізації та участі в суспільному житті.

Визначено, що психологічна реабілітація є складовою процесу адаптації та спрямована на відновлення психічного здоров'я, розвиток навичок саморегуляції, формування нової системи життєвих смислів і соціальних зв'язків (В. Алещенко, Л. Герман, Є. Потапчук, О. Сафін, М. Фаркас та ін.). Узагальнено основні напрями психологічної допомоги

важкопораненим комбатантам: психологічна діагностика, консультування, психотерапія, психологічний супровід, групова робота та психоосвітня діяльність.

Проаналізовано особливості психічного стану військовослужбовців як інтегративного утворення, що охоплює фізіологічний, психофізіологічний, психологічний та соціально-психологічний рівні функціонування особистості (О. Бойко, Б. Колк, М. Корольчук, І. Приходько, Дж. Сарін, Ч. Хогс, Д. Шарф та ін.). Запропоновано бачення координаційної підструктури психічного стану, яка поєднує суб'єктивні переживання особистості та її поведінкові прояви.

Встановлено, що самооцінка важкопоранених комбатантів має багатовимірний характер і включає тілесний, функціональний та екзистенційно-смисловий рівні. Показано, що адекватна самооцінка виступає важливим ресурсом подолання наслідків травми, відновлення соціальної активності та формування нової життєвої перспективи.

Розкрито специфіку емоційної стабільності важкопоранених комбатантів як інтегративної характеристики особистості, що забезпечує ефективну регуляцію емоційних станів, стійкість до стресу та успішне функціонування в умовах посттравматичних змін. Запропоновано модифіковану модель емоційної стабільності, яка включає компоненти тілесної адаптації, психофізіологічної інтеграції, мотивації до реінтеграції, емоційної регуляції та відновлення соціальних зв'язків.

Отже, наукова проблема соціально-психологічної адаптації важкопоранених комбатантів до мирного життя має вирішуватися шляхом розробки та емпіричного обґрунтування інтегративної концепції, що поєднує системний, особистісно-орієнтований та біопсихосоціальний підходи.

Виокремлено та концептуально обґрунтовано складові соціально-психологічної адаптації важкопоранених комбатантів: психологічну корекцію, реконструкцію ідентичності та соціальну дестигматизацію. Психологічна корекція передбачає роботу з депресивними, тривожними та посттравматичними проявами, гострими реакціями на стрес, емоційною дисрегуляцією, психологічними наслідками хронічного болю й фантомних переживань. Реконструкція ідентичності охоплює переосмислення образу власного тіла, Я-концепції, професійної та соціальної ролі, зокрема трансформацію уявлень «Я – військовий», «Я – людина зі зміненими функціональними можливостями», «Я – член родини», «Я – член громади», та формування нової інтегрованої ідентичності, узгодженої з актуальними можливостями, потребами та життєвими цілями особистості. Соціальна дестигматизація передбачає подолання соціальних бар'єрів, негативних стереотипів і самостигматизації, створення сприятливого середовища для спілкування, професійної реалізації, громадської активності та повноцінної участі важкопораненого комбатанта у житті суспільства. Встановлено, що зазначені складові функціонують у взаємозв'язку: психологічна стабілізація створює передумови для реконструкції особистісної та соціальної

ідентичності, її узгодження з новими умовами життєдіяльності забезпечує відновлення суб'єктності, а соціальна дестигматизація сприяє закріпленню нових способів взаємодії та повноцінній реінтеграції особистості в сімейне, професійне й громадське середовище.

Зазначене концептуальне обґрунтування стало підґрунтям для розробки структурно-функціональної моделі соціально-психологічної адаптації важкопоранених комбатантів до мирного життя, яка відображає взаємозв'язок основних структурних компонентів та системоутворювальних механізмів адаптаційного процесу.

Отже, запропонована концепція розкриває адаптацію як динамічний процес взаємодії особистісних ресурсів і соціального середовища, у якому психологічна корекція психотравматичних наслідків поєднується з реконструкцією Я-концепції та ідентичності, перебудовою копінг-стратегій, відновленням сімейного функціонування, соціальною дестигматизацією та реінтеграцією у суспільство. Науково обґрунтована структурно-функціональна модель і розроблена на її основі програма соціально-психологічної адаптації забезпечують перехід від фрагментарного реагування на окремі наслідки тяжкого поранення до комплексного психологічного забезпечення процесу відновлення, що враховує нові функціональні можливості й обмеження особистості.

Описано дизайн емпіричного дослідження, до якого, поряд із важкопораненими комбатантами, було залучено членів їх родин та непоранених учасників бойових дій. Визначено соціально-демографічні, бойові, післябойові та адаптаційні характеристики респондентів, а також особливості бойового та післябойового досвіду, суб'єктивне сприйняття поранення, труднощі адаптації, життєві перспективи, ресурси подолання кризових ситуацій і роль сімейної підтримки у процесі реадaptaції, що надало можливість всебічного дослідження процесу соціально-психологічної адаптації важкопоранених комбатантів, виявлення провідних чинників адаптації, психологічних ресурсів та механізмів відновлення та створило надійне підґрунтя для ґрунтового емпіричного аналізу й розробки інтегрованої соціально-психологічної програми адаптації зазначеної категорії осіб до мирного життя.

У третьому розділі «Важкопоранений комбатант як суб'єкт соціально-психологічної адаптації до мирного життя» представлено результати емпіричної перевірки висунутих робочих гіпотез щодо закономірностей соціально-психологічної адаптації важкопоранених комбатантів до мирного життя. Встановлено структуру соціально-психологічної адаптації, виявлено позитивні зв'язки її рівня з показниками життєстійкості, суб'єктивного благополуччя, задоволеності життям, самоприйняття та соціальною підтримкою, а також підтверджено негативний вплив депресивності, тривожності, емоційного дискомфорту, фрустрації й ригідності на процес адаптації важкопоранених комбатантів до мирного життя. Доведено визначальну роль соціальної підтримки, сімейної згуртованості, адаптації та конструктивної взаємодії як провідних ресурсів психологічного відновлення важкопоранених комбатантів. Виявлено

статистично значущі відмінності у показниках соціально-психологічної адаптації важкопоранених комбатантів залежно від часу, що минув після поранення, та особливостей функціонування.

На основі комплексного психодіагностичного дослідження встановлено, що соціально-психологічна адаптація важкопоранених комбатантів до мирного життя характеризується неоднорідністю та визначається взаємодією особистісних, емоційних, сімейних і соціальних чинників. Виявлено, що поряд із наявністю окремих адаптаційних ресурсів значна частина досліджуваних характеризується низьким рівнем соціально-психологічної адаптації, емоційним дискомфортом, недостатнім самоприйняттям, підвищеною схильністю до унікаючої поведінки, зниженим рівнем суб'єктивного благополуччя, недостатньою життєстійкістю, високими показниками депресивності та тривожності, що ускладнює процес їх повернення до повноцінного функціонування у мирному соціальному середовищі.

З'ясовано, що суб'єктивне благополуччя, задоволеність життям, життєстійкість, самоприйняття та внутрішній локус контролю виступають провідними внутрішніми ресурсами соціально-психологічної адаптації важкопоранених комбатантів. Депресивність, тривожність, фрустрація, ригідність, емоційний дискомфорт і схильність до ескапізму визначено як основні психологічні чинники дезадаптації. Кореляційний аналіз виявив сильні позитивні зв'язки соціально-психологічної адаптації із суб'єктивним благополуччям ($r=0,74$; $p<0,001$), життєстійкістю ($r=0,68$; $p<0,001$) та задоволеністю життям ($r=0,67$; $p<0,001$), а також сильні негативні зв'язки з депресивністю ($r=-0,74$; $p<0,001$) і тривожністю ($r=-0,72$; $p<0,001$).

Доведено, що соціальна підтримка, сімейна згуртованість, адаптація та якість сімейної взаємодії мають сильні позитивні зв'язки із соціально-психологічною адаптацією важкопоранених комбатантів, їх життєстійкістю, суб'єктивним благополуччям і задоволеністю життям, недостатність яких, у свою чергу, супроводжується зростанням рівнів депресії, тривожності та психологічної дезадаптації. Соціальна підтримка корелювала із соціально-психологічною адаптацією ($r=0,72$; $p<0,001$), суб'єктивним благополуччям ($r=0,76$; $p<0,001$) та життєстійкістю ($r=0,63$; $p<0,001$), а сімейна взаємодія – із соціально-психологічною адаптацією ($r=0,78$; $p<0,001$).

Підтверджено валідність методики «Оцінка сімейної взаємодії в процесі соціально-психологічної адаптації важкопоранених комбатантів», що дала змогу визначити значущі складові сімейної підтримки: емоційну близькість, взаєморозуміння, довіру, конструктивну комунікацію та активну участь родини у процесі психологічного відновлення важкопоранених комбатантів.

Виявлено особливості професійної спрямованості важкопоранених комбатантів. Установлено переважання реалістичного та соціального типів особистості, що свідчить про збереження орієнтації на практичну діяльність і суспільно корисну взаємодію. Доведено, що домінування реалістичного професійного типу в умовах фізичних обмежень після бойового поранення

виступає додатковим чинником професійної та соціально-психологічної дезадаптації.

Результати факторного аналізу вперше визначено структурно-функціональну модель соціально-психологічної адаптації важкопоранених комбатантів, яка включає чотири компоненти: 1) особистісно-адаптаційний; 2) емоційно-регулятивний; 3) сімейно-підтримувальний; 4) соціально-реінтеграційний.

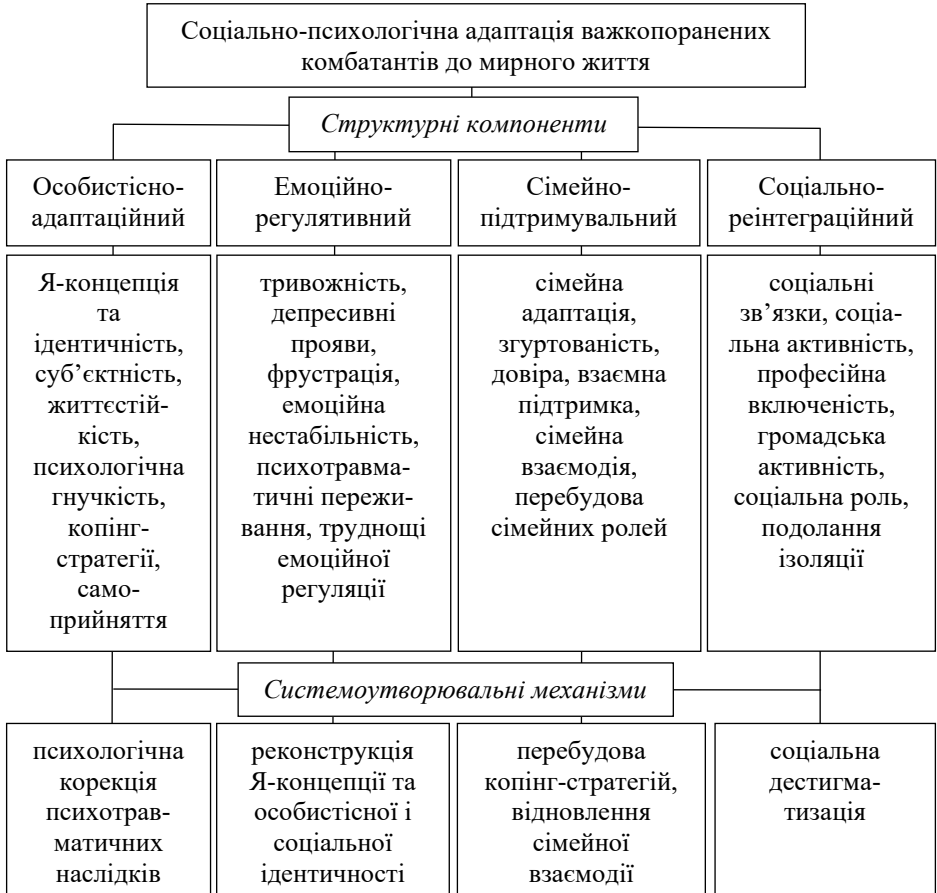

Рис. 1. Структурно-функціональна модель соціально-психологічної адаптації важкопоранених комбатантів до мирного життя

Чотирифакторна модель пояснює 79,2% загальної дисперсії (КМО=0,891; $p<0,001$), що підтверджує її структурну цілісність. Їх взаємодія визначає успішність адаптації особистості після бойового поранення.

У **четвертому розділі «Об'єктивні та суб'єктивні чинники соціально-психологічної адаптації важкопоранених комбатантів до мирного життя»** здійснено комплексне дослідження особистісних, психоемоційних, соціальних і сімейних чинників адаптації, визначено їх взаємозв'язки та внесок у формування адаптаційного потенціалу важкопоранених комбатантів до мирного життя; обґрунтовано взаємодію об'єктивних і суб'єктивних чинників, що визначають перебіг адаптаційного процесу.

Обґрунтовано розуміння об'єктивного адаптаційного середовища як цілісної системи медичних, державних, соціально-економічних, організаційних та інституційних умов, що створюють ресурси для психологічного відновлення, соціальної реінтеграції та підвищення життєвої активності важкопоранених комбатантів. Установлено, що медична допомога виступає ресурсом, який забезпечує формування почуття безпеки, довіри, мотивації до відновлення та прийняття нового життєвого досвіду. Доведено, що ефективність державної підтримки визначається рівнем інтеграції медичних, психологічних, соціальних, правових та інформаційних механізмів супроводу, а соціально-економічні умови формують основу відновлення соціальної суб'єктності, професійної реалізації та активної участі важкопоранених комбатантів у суспільному житті.

Систематизовано суб'єктивні чинники соціально-психологічної адаптації важкопоранених комбатантів до мирного життя та запропоновано їх структуру, яка включає особистісний, психофізіологічний та психоемоційний компоненти. Зазначено, що провідне значення у процесі адаптації мають психологічна стійкість, самоефективність, самоприйняття, життєві смисли, мотивація до відновлення, здатність до емоційної саморегуляції та використання особистісних ресурсів. Доведено, що депресивність, тривожність, емоційний дискомфорт, порушення образу тіла, фрустрація та зниження суб'єктивного благополуччя виступають психологічними детермінантами дезадаптації, обмежуючи можливості соціальної реінтеграції важкопоранених комбатантів.

Розкрито вплив фізичних обмежень на процес соціально-психологічної адаптації, відповідно до якої наслідки тяжких бойових поранень реалізуються через взаємодію фізичного, психологічного, особистісного та соціального компонентів. Обґрунтовано, що основним чинником успішної адаптації важкопоранених комбатантів до мирного життя є рівень сформованості адаптаційного потенціалу особистості, який забезпечує здатність ефективно використовувати внутрішні ресурси та

можливості соціального середовища для відновлення психологічного благополуччя і повернення до активного суспільного життя.

Запропоновано інтегративну систематизацію об'єктивних і суб'єктивних чинників соціально-психологічної адаптації, відповідно до якої адаптаційний процес розглядається як результат взаємодії об'єктивного адаптаційного середовища, що визначає зовнішні умови відновлення, та суб'єктивного, яке характеризує систему особистісних ресурсів, психологічних механізмів і внутрішніх можливостей особистості. Вона розширює теоретико-методологічні засади дослідження, створює цілісне уявлення про закономірності післятравматичного відновлення важкопоранених комбатантів і слугує науковою основою для подальшого вдосконалення системи їх психологічного супроводу, реабілітації та соціальної реінтеграції.

Розроблено модель психологічного забезпечення соціально-психологічної адаптації важкопоранених комбатантів до мирного життя, що об'єднує діагностико-прогностичний, стабілізаційно-ресурсний, реконструктивно-особистісний, соціально-реінтеграційний та підтримувально-моніторинговий компоненти, реалізація якої має забезпечити розвиток адаптаційного потенціалу особистості, відновлення психологічного благополуччя, активізацію внутрішніх ресурсів, зниження проявів психоемоційної дезадаптації та підвищення ефективності соціальної реінтеграції важкопоранених комбатантів.

Доведено, що соціально-психологічна адаптація є багаторівневою динамічною системою, успішність функціонування якої визначається характером взаємозв'язку її чинників та їх здатністю забезпечувати розвиток адаптаційного потенціалу особистості.

У п'ятому розділі «Соціально-психологічні засади оптимізації процесу адаптації важкопоранених комбатантів до мирного життя» визначено методологічні та змістовно-процесуальні засади інтегрованої соціально-психологічної програми адаптації важкопоранених комбатантів до мирного життя та обґрунтовано роль родини як провідного чинника соціально-психологічної адаптації цієї категорії осіб.

На основі результатів констатувального етапу дослідження розроблено комплексну програму соціально-психологічної адаптації важкопоранених комбатантів, побудовану відповідно до виявленої факторної структури адаптаційного процесу. Програма реалізується через низку модулів (діагностико-прогностичний, стабілізаційно-ресурсний, реконструктивно-особистісний, соціально-реінтеграційний, підтримувально-моніторинговий) та спрямована на розвиток адаптаційних ресурсів особистості, формування навичок емоційної саморегуляції, зміцнення сімейної взаємодії, активізацію

соціальної підтримки й підвищення готовності до професійної та соціальної реінтеграції.

На основі аналізу сучасних психологічних досліджень і результатів емпіричного дослідження уточнено визначення родини важкопораненого комбатанта як соціально-психологічної системи, що об'єднує близьких осіб спільною відповідальністю за його фізичне, психологічне та соціальне відновлення, мобілізує внутрішні та зовнішні ресурси, координує процес його повсякденної підтримки й одночасно проходить власний шлях адаптації до нових умов функціонування.

Обґрунтовано функціональну модель родини як соціально-психологічного середовища адаптації важкопораненого комбатанта, яка включає адаптаційну, емоційно-регулятивну, реабілітаційну, мотиваційну та соціально-інтегративну функції. Доведено, що їх ефективна реалізація визначає темпи психологічного відновлення, рівень життєстійкості, мотивацію до реабілітації та успішність соціальної реінтеграції військовослужбовця. Установлено, що адаптаційний потенціал родини формується завдяки емоційній згуртованості, взаємній довірі, ефективній комунікації, гнучкому розподілу сімейних ролей, готовності до взаємної підтримки та здатності конструктивно долати кризові ситуації. Запропоновано типологію родин важкопоранених комбатантів за рівнем адаптаційного потенціалу (ресурсна, компенсаторна, вразлива, дезадаптивна), яка може використовуватися під час психологічної діагностики та планування сімейно-орієнтованого психологічного супроводу.

На відміну від традиційного розуміння сім'ї як найближчого соціального оточення, доведено, що після тяжкого бойового поранення вона трансформується в цілісну соціально-психологічну систему, яка забезпечує безперервність фізичного, психологічного та соціального відновлення військовослужбовця.

Визначено, що центральне місце у процесі соціально-психологічної адаптації займає подружжя як основне джерело емоційної підтримки та реабілітаційного партнерства. Показано особливості участі дітей, батьків і інших членів родини у відновленні важкопораненого комбатанта, а також доведено, що ефективність їхнього впливу визначається узгодженістю сімейної взаємодії та рівнем психологічної ресурсності всієї родини.

Уперше запропоновано трактування поведінки опікуна як цілісної системи емоційних, когнітивних, комунікативних та поведінкових проявів, спрямованих на забезпечення фізичного догляду, психологічної підтримки, соціально-психологічної адаптації та особистісного відновлення військовослужбовця. З'ясовано, що її ефективність визначається рівнем його психологічної стійкості, особливостями сімейної системи, тяжкістю

поранення, соціальною підтримкою та якістю взаємодії з мультидисциплінарною реабілітаційною командою.

Розроблено систематизацію чинників, які визначають поведінку опікуна, та систему принципів ефективної взаємодії з важкопораненим комбатантом, що ґрунтується на повазі до особистісної автономії, підтримці без формування залежності, відкритій комунікації, партнерській взаємодії, забезпеченні емоційної безпеки та збереженні психологічних ресурсів опікуна. Запропоновано практичні моделі поведінки опікуна відповідно до актуальних психологічних потреб військовослужбовця на різних етапах його реабілітації.

Доведено, що відносини між важкопораненим комбатантом та його родиною після бойового поранення набувають системного характеру та проходять закономірну трансформацію, яка супроводжується перебудовою сімейних ролей, зміною характеру комунікації, емоційної взаємодії, довіри, взаємної підтримки й розподілу відповідальності. Установлено, що якість стосунків визначається сукупністю психологічних, соціальних та медико-реабілітаційних чинників, серед яких провідне значення мають психологічний стан комбатанта і членів його родини, стиль сімейної комунікації, рівень згуртованості, тяжкість поранення, тривалість лікування, соціальна підтримка, економічні умови та попередній досвід подолання кризових ситуацій. Показано, що розвиток відносин має етапний характер і змінюється відповідно до стадій лікування, реабілітації, повернення військовослужбовця до сім'ї та його довготривалої соціальної адаптації. На кожному з етапів трансформуються психологічні потреби комбатанта, зміст сімейної взаємодії, рівень відповідальності членів родини та механізми їх взаємної підтримки.

Розроблено модель гармонізації стосунків, яка охоплює компоненти: психологічне прийняття ситуації, конструктивну комунікацію, взаємну підтримку, спільне прийняття рішень, розвиток автономії ветерана, відновлення ролей та соціальну інтеграцію родини. Обґрунтовано, що її реалізація сприяє зміцненню адаптаційного потенціалу сім'ї, підвищенню ефективності соціально-психологічної адаптації важкопораненого комбатанта та забезпечує цілісність сімейної системи в умовах тривалої реабілітації.

Підтверджено, що високий рівень згуртованості, емоційної підтримки та задоволеності взаєминами статистично пов'язаний із кращими показниками соціально-психологічної адаптації, життєстійкості, психологічного благополуччя та соціального функціонування важкопоранених комбатантів. Дефіцит сімейної підтримки, порушення комунікації, конфліктність і емоційне дистанціювання асоціюються зі зростанням емоційного дискомфорту, тривожності, депресивних проявів і труднощами соціальної реінтеграції. Наголошено на доцільності

упровадження сімейно-орієнтованої моделі психологічного супроводу як складової комплексної реабілітації важкопоранених комбатантів.

За результатами формувального експерименту підтверджено ефективність програми соціально-психологічного супроводу важкопоранених комбатантів. Результати дисперсійного аналізу підтвердили позитивну динаміку більшості показників адаптації важкопоранених комбатантів залежно від тривалості реабілітаційного періоду та засвідчили поступове відновлення їх особистісних і соціальних ресурсів у процесі психологічної та соціальної реінтеграції. Крім того, статистично значущі відмінності встановлено за соціально-психологічною адаптацією ($F=38,41$; $p<0,001$), суб'єктивним благополуччям ($F=42,73$; $p<0,001$), життестійкістю ($F=31,54$; $p<0,001$), депресивністю ($F=36,88$; $p<0,001$) і тривожністю ($F=41,25$; $p<0,001$). За критерієм Вілкоксона встановлено статистично значуще підвищення рівня соціально-психологічної адаптації ($Z=-11,84$; $p<0,001$), суб'єктивного благополуччя ($Z=-11,36$; $p<0,001$), життестійкості ($Z=-9,14$; $p<0,001$) та задоволеності життям ($Z=-8,62$; $p<0,001$), а також зниження депресивності ($Z=-9,57$; $p<0,001$) і тривожності ($Z=-8,94$; $p<0,001$). Одержані результати підтвердили всі висунуті робочі гіпотези дослідження, засвідчили ефективність розробленої програми й обґрунтували доцільність її використання у системі психологічної реабілітації та соціальної реінтеграції зазначеної категорії осіб.

У шостому розділі «Узагальнення результатів дослідження процесу адаптації важкопоранених комбатантів до мирного життя» здійснено комплексний аналіз державних і громадських механізмів підтримки важкопоранених комбатантів, а також міжнародних моделей їх реінтеграції у соціум та обґрунтовано основні складові ефективної реалізації інтегрованої соціально-психологічної програми адаптації важкопоранених комбатантів до мирного життя.

Наголошено, що сучасна державна ветеранська політика України характеризується переходом від компенсаційної моделі соціального захисту до комплексної моделі соціально-психологічної адаптації, яка інтегрує медичні, психологічні, соціальні, професійні та громадські механізми підтримки. Систематизовано державні проекти відповідно до їх соціально-психологічного призначення та виокремлено такі основні групи: проекти відновлення психологічного й фізичного функціонування; соціального супроводу та координації допомоги; соціальної реінтеграції і відновлення соціальних ролей; соціальної включеності та громадської участі. Доведено, що вони виконують функцію макросоціальних ресурсів адаптації, забезпечуючи формування умов для відновлення психологічного благополуччя, соціальної активності, соціальної суб'єктності й інтеграції ветеранів у цивільне життя.

Обґрунтовано, що недержавні громадські організації є самостійною складовою системи соціально-психологічної адаптації важкопоранених комбатантів до мирного життя. На основі аналізу їх діяльності запропоновано класифікацію проєктів недержавного сектору, до якої віднесено програми психологічної підтримки, професійної реінтеграції, соціального супроводу, розвитку ветеранських спільнот, просвітницькі та антистигматизаційні ініціативи, а також програми комплексної фізичної, психологічної й соціальної реабілітації. Установлено, що громадський сектор забезпечує розвиток соціального капіталу ветеранів шляхом формування горизонтальних соціальних зв'язків, мереж взаємодопомоги, підтримки сімейного функціонування та громадської активності.

У результаті аналізу міжнародного досвіду визначено особливості американської, європейської та української моделей соціально-психологічної адаптації важкопоранених комбатантів. Зазначено, що американський підхід характеризується функціонуванням спеціалізованої ветеранської інфраструктури, персоналізованим супроводом, розвитком адаптивного спорту та довготривалих програм підтримки; європейський – інтеграцією ветеранських сервісів у загальнодержавні системи охорони здоров'я, соціального захисту й місцевих громад; український – перебуває на етапі інтесивного інституційного становлення та поєднує елементи обох моделей.

Узагальнення результатів проведеного дослідження надало змогу запропонувати типологію моделей соціально-психологічної адаптації важкопоранених комбатантів, яка включає ветеранську інституційну, біопсихосоціальну, інтегровану державну, травмоорієнтовану, громадсько-реінтеграційну та перехідну інтегровану моделі. Проведено їх порівняльний аналіз за організаційними критеріями та визначено місце української системи у сучасному міжнародному просторі ветеранської політики й окреслено перспективні напрями її розвитку.

На основі узагальнення результатів констатувального та формувального етапів дослідження, а також міжнародного досвіду започатковано проєкт «Мережа соціального відновлення», концептуальною основою якого визначено розвиток соціального капіталу як провідного ресурсу соціально-психологічної адаптації важкопоранених комбатантів до мирного життя. Проєкт спрямований на розширення соціальних зв'язків ветеранів, зміцнення сімейних ресурсів, розвиток взаємопідтримки, громадської активності та забезпечення безперервного міжсекторального супроводу важкопоранених комбатантів на всіх етапах їх повернення до цивільного життя.

Розкрито основні складові реалізації розробленої програми, що визначаються ефективністю соціально-психологічної підтримки важкопоранених комбатантів, включаючи державні, недержавні та психологічні механізми допомоги. Доведено, що соціально-психологічна

підтримка є основним компонентом успішної адаптації важкопоранених комбатантів до мирного життя та установлено, що найбільшу успішність забезпечує комплексний підхід, який поєднує соціально-психологічний супровід, медичну реабілітацію, соціальну підтримку, професійну реінтеграцію, правове забезпечення та координацію діяльності державних і недержавних інституцій. Наголошено на ролі державних програм системи охорони здоров'я, ветеранської політики, діяльності реабілітаційних центрів, громадських організацій, ветеранських просторів і психологічних служб у забезпеченні успішності реалізації інтегрованої програми адаптації важкопоранених комбатантів, а також на необхідності удосконалення міжвідомчої взаємодії, розширенні доступності соціально-психологічної допомоги та впровадженні інноваційних психосоціальних технологій супроводу, зокрема у межах започатковано проєкту «Мережа соціального відновлення».

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні здійснено комплексне теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення актуальної наукової проблеми соціальної психології, що полягає у визначенні соціально-психологічних засад адаптації важкопоранених комбатантів до мирного життя. Запропонована концепція дослідження забезпечила можливість системного розкриття соціально-психологічних основ адаптації важкопоранених комбатантів до мирного життя та можливостей її оптимізації в умовах сучасних соціогенних викликів. Узагальнення отриманих у дисертаційному дослідженні результатів дозволило зробити такі висновки.

1. Проведено теоретико-методологічний аналіз підходів до проблеми вивчення процесу адаптації важкопоранених комбатантів до мирного життя. На основі узагальнення сучасних вітчизняних та зарубіжних досліджень уточнено понятійно-категоріальний апарат дослідження та розкрито сутність поняття «важкопоранений комбатант» як учасника бойових дій, який унаслідок тяжкого бойового поранення зазнав стійких фізичних, психологічних і соціальних змін, що впливають на його життєдіяльність, виконання соціальних ролей та потребують комплексної медичної, соціально-психологічної і професійної підтримки. Систематизовано основні категорії важкопоранених комбатантів залежно від характеру бойових травм, рівня втрати функціональних можливостей, психологічних наслідків та особливостей соціального функціонування. Визначено, що соціально-психологічними особливостями цієї категорії осіб є високий рівень психоемоційного напруження, посттравматичні реакції,

зміни самооцінки, порушення образу власного тіла, зниження відчуття особистої ефективності, трансформація життєвих цінностей, труднощі відновлення соціальної активності, професійної самореалізації та міжособистісної взаємодії. Установлено, що специфіка адаптації важкопоранених комбатантів визначається комплексною трансформацією Я-концепції, образу власного тіла, професійної та соціальної ідентичності, сімейних ролей і життєвих перспектив, а процес їх адаптації потребує формування нової інтегрованої системи самосприйняття та соціального функціонування з урахуванням змінених функціональних можливостей.

2. Наведено концептуальне соціально-психологічне обґрунтування дослідження проблеми адаптації важкопоранених комбатантів до мирного життя через доцільність використання міждисциплінарного підходу, який інтегрує соціально-психологічні, когнітивно-поведінкові, гуманістичні, біопсихосоціальні, екологічні та ресурсні концепції розвитку особистості. Концептуальним підґрунтям запропонованої системи визначено інтеграцію системного, особистісно-орієнтованого та біопсихосоціального підходів. Наголошено, що системний підхід забезпечує розгляд адаптації як цілісної системи особистісних, психоемоційних, сімейних і соціальних компонентів; особистісно-орієнтований – зосередження на суб'єктності важкопораненого комбатанта, його індивідуальних потребах, ресурсах, цінностях, життєвих смислах та здатності до конструювання нової життєвої перспективи; біопсихосоціальний – інтеграцію фізичних наслідків тяжкого поранення, психологічних процесів і соціальних умов життєдіяльності. Їх поєднання надає можливість розглядати адаптацію як багатовимірний процес фізичного та психоемоційного відновлення, трансформації Я-концепції та ідентичності, перебудови копінг-стратегій, відновлення сімейного функціонування і соціальної реінтеграції важкопоранених комбатантів, з урахуванням нових функціональних можливостей та особистісних обмежень. Запропоновано концепцію соціально-психологічної адаптації важкопоранених комбатантів до мирного життя як багаторівневого, динамічного й безперервного процесу відновлення особистісного, соціального функціонування, що відбувається в умовах взаємодії індивідуальних ресурсів особистості, сімейного середовища, системи медико-соціальної та психосоціальної реабілітації, державної політики та громадської підтримки.

3. Визначено систему критеріїв та показників соціально-психологічної адаптації важкопоранених комбатантів до мирного життя. Показано, що до основних критеріїв соціально-психологічної адаптації важкопоранених комбатантів віднесено психоемоційний стан, психологічну стійкість, рівень соціального функціонування, особливості сімейної

взаємодії, мотиваційно-ціннісну сферу, суб'єктивне благополуччя, здатність до саморегуляції та соціальної інтеграції. Проведене емпіричне дослідження дало змогу встановити, що переважна більшість важкопоранених комбатантів характеризується недостатнім рівнем соціально-психологічної адаптації, підвищеними показниками тривожності, депресивності, емоційного виснаження та недостатнім рівнем психологічної стійкості. Виявлено статистично значущі взаємозв'язки між рівнем соціально-психологічної адаптації та показниками життєстійкості, соціальної підтримки, сімейного функціонування, життєвої задоволеності, тривожності й депресії.

4. Виокремлено об'єктивні та суб'єктивні чинники, що впливають на процес соціально-психологічної адаптації важкопоранених комбатантів до мирного життя та визначають її успішність. До об'єктивних чинників віднесено тяжкість і характер поранення, якість медичної допомоги, доступність реабілітаційних послуг, соціально-економічний статус, державні соціальні гарантії, можливості професійної перепідготовки та працевлаштування, рівень соціальної підтримки. До суб'єктивних чинників належать психологічна стійкість, рівень тривожності, депресивності, особливості самооцінки, мотивація до відновлення, специфіка саморегуляції та копінг-стратегій, суб'єктивне благополуччя та готовність до прийняття нових життєвих умов. Підкреслено, що до провідних чинників адаптації важкопоранених комбатантів до мирного життя слід віднести прийняття зміненого образу тіла, реконструкцію особистісної та соціальної ідентичності, готовність до зміни професійних і сімейних ролей, здатність формувати нову систему життєвих смислів. Доведено, що процес соціально-психологічної адаптації важкопоранених комбатантів до мирного життя формується внаслідок взаємодії зазначених чинників, а його успішність визначається рівнем психологічних ресурсів особистості та соціального середовища. На цій основі розроблено структурно-функціональну модель соціально-психологічної адаптації важкопоранених комбатантів до мирного життя, яка відображає взаємозв'язок її компонентів, механізмів, чинників та очікуваних результатів.

5. Розкрито ресурсну роль сімейної взаємодії у процесі соціально-психологічної адаптації важкопоранених комбатантів до мирного життя. З'ясовано, що якість сімейної взаємодії, емоційна підтримка, довіра, згуртованість, адаптивність системи, ефективна комунікація та активна участь її членів у процесі лікування й реабілітації позитивно впливають на психологічне благополуччя військовослужбовців, сприяють формуванню внутрішньої мотивації до відновлення, зменшенню проявів тривоги, депресії та соціальної ізоляції. Доведено необхідність системного

соціально-психологічного супроводу сімей важкопоранених комбатантів, їх соціально-психологічного консультування, психоосвіти, розвитку навичок конструктивної взаємодії та залучення родин до комплексної реабілітації ветеранів. Розроблено методику оцінювання взаємодії у процесі соціально-психологічної адаптації важкопоранених комбатантів, яка довела свою практичну ефективність у процесі її впровадження.

6. Розроблено, апробовано й експериментально перевірено інтегровану соціально-психологічну програму адаптації важкопоранених комбатантів до мирного життя, яка включає діагностико-прогностичний, стабілізаційно-ресурсний, реконструктивно-особистісний, соціально-реінтеграційний та підтримувально-моніторинговий модулі. Результати апробації запропонованої програми підтвердили її високу ефективність, що підтверджена статистично значущим підвищенням рівня соціально-психологічної адаптації важкопоранених комбатантів, їх життєвої задоволеності, психологічної стійкості, покращенням психоемоційного стану та зниженням проявів дезадаптації.

Розкрито основні складові реалізації розробленої програми, що визначаються ефективністю соціально-психологічної підтримки важкопоранених комбатантів, включаючи державні, недержавні та соціально-психологічні механізми допомоги. Доведено, що соціально-психологічна підтримка є основним компонентом успішної адаптації важкопоранених комбатантів до мирного життя та встановлено, що найбільшу успішність забезпечує комплексний підхід, який поєднує соціально-психологічний супровід, медичну реабілітацію, професійну реінтеграцію, правове забезпечення та координацію діяльності державних і недержавних інституцій. Наголошено на ролі державних програм системи охорони здоров'я, ветеранської політики, діяльності реабілітаційних центрів, громадських організацій, ветеранських просторів і психологічних служб у забезпеченні успішності реалізації інтегрованої соціально-психологічної програми адаптації важкопоранених комбатантів, а також на необхідності удосконалення міжвідомчої взаємодії, розширенні доступності соціально-психологічної допомоги та впровадженні інноваційних психосоціальних технологій супроводу.

Перспективи подальшого дослідження. Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів вивчення соціально-психологічних основ адаптації важкопоранених комбатантів до мирного життя. Перспективним вбачаємо вивчення довгострокової динаміки соціально-психологічної адаптації військовослужбовців на різних етапах післябойового відновлення, з урахуванням змін їх психоемоційного стану, соціального функціонування та якості життя. Подальшого дослідження потребує вплив цифрових

технологій, телемедицини, онлайн-психологічного консультування та дистанційних програм психологічної підтримки на ефективність адаптації й реабілітації ветеранів. Наукового опрацювання потребують також питання професійної реінтеграції, розвитку сімейно-орієнтованих програм психологічної підтримки, формування життєстійкості та особистісних ресурсів, залежно від характеру бойового поранення та особливостей психоемоційного стану комбатантів. Важливим є продовження дослідження ефективності інтегрованих і мультидисциплінарних моделей психологічної, медичної та соціальної допомоги, спрямованих на забезпечення стійкої соціально-психологічної адаптації, підвищення якості життя та успішної реінтеграції важкопоранених комбатантів.

Список опублікованих наукових праць за темою дисертації:

1. Монографії:

1.1. Петrenchенко С.А. Теоретичні та практичні засади соціально-психологічної адаптації важкопоранених комбатантів: монографія. К.: Видавництво Людмила, 2026. 252 с. ISBN 978-617-555-382-4

2. Статті у наукових фахових виданнях із психології:

2.1. Iasechko S., Bratsuk I., Petrenchenko S., Kazanchuk I., Liashenko R. Development of the Doctrine on Certain Personal Incorporeal Rights in European Countries. *Journal of Advanced Research in Law and Economics*. 2020. Vol. XI, Issue 4(50). P. 1169-1174. **(Scopus)** *(Особистий внесок авторки полягає у розкритті необхідності застосування досвіду з захисту особистих прав в країнах Європи у процесі адаптації комбатантів до мирного життя).*

[https://doi.org/10.14505//jarle.v11.4\(50\).12](https://doi.org/10.14505//jarle.v11.4(50).12)

2.2. Tsvietkova Y.V., Mota A.F., Levchuk M.V., Gerasymenko Y.S., Petrenchenko S.A. The Local Elections 2020 In Ukraine: Regional Peculiarities and Collaboration of the Political Parties and the Religious Organizations. *Relacoes Internacionais no Mundo Atual*. 2021. Vol. 3, № 32. P. 23-49. **(Scopus)** *(Особистий внесок авторки полягає у розкритті особливостей залучення комбатантів до соціально-політичної діяльності в умовах мирного життя).*

https://dl1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/92481361/483523265-libre.pdf?1665847406=&response-content-disposition=inline%3B+filename%3DThe_Local_Elections_2020_in_Ukraine_Regi.pdf&Expires=1786620192&Signature=Ht72TKH-Gr-Yb1KFTvTiedCfaNy2LHKWbmeAnCR8qjLjiiFZlvVEpRXXeR7FQ5nlv05JEXq0oMLr22veepglMHm5kHPRvcWfFXcnVSwf7l~SCZpP6PBouk6CB4gWrA6VHs8S4rVqE5g77uuvp9zEdIXNNWPnL1QT6nXoBShYcbaPWHb42CBeSumBo-74e-1MwhyFEMTDySJhfVhr-7ukcBldFj5TCjdtEiMFEciaaHIAo7HaJ-jau3gan5-zV90EhjG-lqYIdJbfoDODi96tmvakK5r5WAC~r-

[HAsWyGkODv8n~WCX1aP6IiPSK7cwcOvtoYtLkAsNn54Gl~uEbLA](https://doi.org/10.1016/j.pharm.2021.100001) &Key-Pair-Id=APKAJLOHF5GGSLRBV4ZA

2.3. Petrechenko S., Kuryliuk Y., Yuryk O. Legal Aspects of Medical Care and Rehabilitation of War Veterans in Ukraine. *Pharmacologyonline*. 2021. Vol. 2. P. 1-8. **(Scopus)** (Особистий внесок авторки полягає у визначенні специфіки соціальної реабілітації ветеранів війни в Україні).

https://pharmacologyonline.silae.it/files/newsletter/2021/vol2/PhOL_2021_2_NL001_Petrechenko.pdf

2.4. Serohin V., Zinchenko O., Serohina S., Petrechenko S., Tsyganyuk Y., Gryshko L. Freedom of Speech and Violation of Privacy. *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues*. 2021. Vol. 24, Issue 1. P. 1-5. **(Scopus)** (Особистий внесок авторки полягає у розкритті значення свободи слова в адаптації комбатантів до мирного життя).

<https://www.abacademies.org/articles/confidential-information-and-the-right-to-freedom-of-speech.pdf>

2.5. Петrenchенко С.А., Філіппов С.О. Особливості спілкування з військовослужбовцями, які повернулися з війни. *Габітус*. 2023. Вип. 52. С. 254-258. (Особистий внесок авторки полягає у розкритті специфіки комунікації з важкопораненими військовослужбовцями).

<https://doi.org/10.32782/2663-5208>

2.6. Петrenchенко С.А. Психологічні проблеми гендерної рівності та роль жінки у військовій службі в Україні. *Психологічні студії*. 2023. № 3. С. 126-131.

<https://doi.org/10.32782/psych.studies/2023.3.19>

2.7. Петrenchенко С.А. Посттравматичний синдром у військовослужбовців: причини, симптоми та методи лікування. *Психологія та соціальна робота*. 2023. Вип. 1 (57). С. 30-36.

<https://doi.org/10.32782/2707-0409.2023.1.4>

2.8. Петrenchенко С.А. Психологічний аналіз, вплив інтерпретації після травматичних подій. *Психологічні студії*. 2024. № 1. С. 144-149.

<https://doi.org/10.32782/psych.studies/2024.1.19>

2.9. Петrenchенко С.А. Психологічний стан, самооцінка й емоційна стабільність важкопораненого комбатанту. *Психологічний журнал*. 2024. № 12. С. 155-161.

<https://doi.org/10.31499/2617-2100.12.2024.306833>

2.10. Петrenchенко С. Адаптація важкопоранених комбатантів до мирного життя. *Psychology Travels*. 2024. № 3. С. 108-118.

<https://doi.org/10.31891/PT-2024-3-11>

2.11. Петrenchенко С.А. Роль психологічної підтримки у процесі адаптації важкопоранених комбатантів. *Психологічні студії*. 2024. № 2. С. 94-99.

<https://doi.org/10.32782/psych.studies/2024.2.13>

2.12. Петrenchенко С.А. Психологічні особливості основних категорій важкопоранених комбатантів. *Психологічний журнал*. 2024. № 13. С. 36-42.

<https://doi.org/10.31499/2617-2100.13.2024.315002>

2.13. Петrenchенко С. Аналіз індивідуального процесу соціально-психологічної адаптації важкопоранених комбатантів. *Psychology Travelogs*. 2024. № 4. С. 6-14.

<https://doi.org/10.31891/PT-2024-4-1>

2.14. Петrenchенко С.А. Дослідження ефективності різних психологічних і психотерапевтичних підходів у полегшенні соціально-психологічної адаптації важкопоранених осіб до мирного життя. *Наукові перспективи. Серія: Психологія*. 2024. № 12 (54). С. 1635-1645.

[https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-12\(54\)-1635-1645](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-12(54)-1635-1645)

2.15. Петrenchенко С. Роль родини у процесі соціально-психологічної адаптації важкопоранених комбатантів. *Psychology Travelogs*. 2024. № 4. С. 99-113.

<https://doi.org/10.31891/PT-2024-4-10>

2.16. Петrenchенко С.А. Вивчення теоретичних моделей соціально-психологічної адаптації та їх застосування до важкопоранених комбатантів. *Психологічний журнал*. 2025. № 14. С. 126-131.

<https://doi.org/10.31499/2617-2100.14.2025.328746>

2.17. Петrenchенко С. Проблеми ринку праці та можливості працевлаштування важкопоранених комбатантів. *Psychology Travelogs*. 2025. № 1. С. 118-126.

<https://doi.org/10.31891/PT-2025-1-12>

2.18. Петrenchенко С.А. Формування системи соціальних гарантій та пільг для соціально-психологічної адаптації важкопоранених комбатантів. *Перспективи та інновації науки*. 2025. № 2 (48). С. 1683-1690.

[https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-2\(48\)-1683-1690](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-2(48)-1683-1690)

2.19. Петrenchенко С.А. Особливості професійної перепідготовки важкопоранених комбатантів. *Перспективи та інновації науки*. 2025. № 1 (47). С. 1669-1679.

[https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-1\(47\)-1669-1679](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-1(47)-1669-1679)

2.20. Петrenchенко С. Виклики реалізації державних програм соціально-психологічної адаптації важкопоранених. *Psychology Travelogs*. Хмельницький: Хмельницький національний університет. 2025. № 3. С. 199-206.

<https://doi.org/10.31891/PT-2025-3-19>

2.21. Петrenchенко С.А. Зміни психічних властивостей після важкого поранення комбатантів. *Наукові інновації та передові технології. Серія :*

Психологія. 2025. № 9 (49). С. 1432-1441.

[https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-9\(49\)-1432-1441](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-9(49)-1432-1441)

2.22. Петrenchенко С.А. Аналіз проблем і перспектив удосконалення програм соціально-психологічної адаптації важкопоранених комбатантів.

Психологічні студії. 2025. № 3. С. 45-50.

<https://doi.org/10.32782/psych.studies/2025.3.7>

2.23. Петrenchенко С.А. Особливості пам'яті та мислення у важкопоранених комбатантів у процесі соціально-психологічної адаптації.

Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки. 2025. Вип. 2. С. 30-36.

<https://doi.org/10.32999/ksu2312-3206/2025-2-4>

2.24. Петrenchенко С.А. Напрями надання реабілітаційних послуг важкопораненим комбатантам під час соціально-психологічної адаптації.

Психологічний журнал. 2025. № 15. С. 116-121.

<https://doi.org/10.31499/2617-2100.15.2025.342129>

2.25. Петrenchенко С. Взаємозв'язок біологічних механізмів та соціально-психологічної адаптації важкопоранених комбатантів. *Psychology Travelogs*. 2025. № 4. С. 85-94.

<https://doi.org/10.31891/PT-2025-4-8>

2.26. Петrenchенко С.А. Перспективи розвитку державних проєктів для соціально-психологічної адаптації важкопоранених комбатантів. *Перспективи та інновації науки*. 2025. № 11 (57). С. 2321-2330.

[https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-11\(57\)-2321-2330](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-11(57)-2321-2330)

2.27. Петrenchенко С. Актуальні проблеми державних проєктів соціально-психологічної адаптації важкопоранених осіб. *Вісник Львівського університету. Серія: Психологічні науки*. 2025. Вип. 26. С. 169-174.

<https://doi.org/10.30970/PS.2025.26.20>

2.28. Петrenchенко С.А. Дослідження впливу соціально-психологічного середовища на процес адаптації важкопоранених комбатантів до мирного життя. *Перспективи та інновації науки*. 2026. № 3 (61). С. 3757-3766.

[https://doi.org/10.52058/2786-4952-2026-3\(61\)-3757-3766](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2026-3(61)-3757-3766)

2.29. Bilosevych I., Perehygina L., Nychta N., Petrenchenko S. Determinants of psychological resilience in military personnel: The interplay of faith, social support, and internal resources. *Multidisciplinary Reviews*. 2026. Vol. 9. P. 1-13. **(Scopus)** (Особистий внесок авторки полягає у визначенні чинників соціальної підтримки важкопоранених комбатантів в їх адаптації до мирного життя).

<https://doi.org/10.31893/multirev.2026spe009>

3. Статті у матеріалах науково-практичних конференцій та інших наукових виданнях:

3.1. Петrenchенко С.А. Забезпечення права на пільги учасників антитерористичної операції та членів їх сімей в контексті посттравматичного відновлення і соціальної інтеграції. *Спільні дії військових формувань і правоохоронних органів держави: проблеми та перспективи: зб. наук. статей за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Одеса, 12-13 вересня 2019 р.). Одеса: Військова академія, 2019. С. 323.

3.2. Havrik R.O., Petrenchenko S.A. Problematic aspects of interaction of bodies (units) of state border protection and customs. *Theoretical and practical scientific achievements: research and results of their implementation: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the I International Scientific and Theoretical Conference* (Pisa, Italian Republic, February 12, 2021). Pisa, Italian Republic: NGO European Scientific Platform, 2021. P. 114-116. *(Особистий внесок авторки полягає у визначенні значення міжвідомчої взаємодії як чинника соціальної підтримки та адаптації комбатантів до мирного життя).*

3.3. Петrenchенко С.А. Проблемні аспекти визначення конституційно-правового статусу державної прикордонної служби України. *Правові засади організації та здійснення публічної влади: зб. наук. статей за матеріалами IV Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої світлій пам'яті доктора юридичних наук, професора, академіка-засновника НАПрНУ, першого Голови Конституційного Суду України Леоніда Петровича Юзькова* (м. Хмельницький, 02-06 березня 2021 р.). Хмельницький, 2021. С. 17-20.

3.4. Петrenchенко С.А. Гендерна політика у судовій та правоохоронній сферах. *Забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків в Україні: сучасні досягнення та перспективи: зб. наук. статей за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченій 25-й річниці з дня прийняття Конституції України та 30-й річниці проголошення незалежності України* (м. Дніпро, 10-11 червня 2021 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2021. С. 125-127.

3.5. Філіппов С.О., Петrenchенко С.А. Історичний аспект формування правил поведіння із військовополоненими. *Актуальні проблеми нормативно-правового визначення статусу військовополонених: зб. наук. статей за матеріалами міжвідомчої науково-практичної конференції* (м. Київ, 10 листопада 2022 р.). К.: Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 252-256. *(Особистий внесок авторки полягає у визначенні гуманітарних засад захисту прав військовополонених).*

3.6. Петrenchенко С.А., Філіпчук Л.І. Виникнення стресу в сучасному житті: робочий і соціальний стрес. *Суспільство, наука, освіта: актуальні дослідження, теорія та практика: зб. наук. статей за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Біла Церква, 23-24

листопада 2023 р.) / Білоцерківський інститут економіки та управління Університету «Україна»; за заг. ред. Я. В. Новака; наук. ред. Т.М. Косач, Н.С. Пасічник. Біла Церква, 2023. С. 150-152. *(Особистий внесок авторки полягає у розкритті специфіки соціального стресу у важкопоранених комбатантів).*

3.7. Петrenchенко С.А., Кондратюк С.М. Роль психологічної підтримки в інклюзивній освіті. *Інклюзивне освітнє середовище: проблеми, перспективи та кращі практики: зб. наук. статей за матеріалами XXIII Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 29-30 листопада 2023 р.): у 2 ч. Ч. І. К.: Університет «Україна», 2023. С. 488-490. *(Особистий внесок авторки полягає у визначенні ролі психологічної підтримки важкопоранених комбатантів в освітній сфері).*

3.8. Петrenchенко С.А. Організаційно-правовий аспект статусу, тримання та обміну військовополонених. *Актуальні проблеми правоохоронної діяльності в умовах воєнного стану: зб. наук. статей за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Хмельницький, 16 березня 2023 р.). Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2023. С. 459-461.

3.9. Петrenchенко С.А. Особливості психологічної підтримки післябойової реабілітації та здоров'я учасників бойових дій. *Навчання і виховання в інклюзивному освітньому просторі: теорія та практика: зб. наук. статей за матеріалами IV Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Хмельницький, 16 травня 2024 р.). Хмельницький: Хмельницький інститут соціальних технологій Університету «Україна», 2024. С. 133-136.

3.10. Петrenchенко С.А. Особливості застосування теоретичних моделей соціально-психологічної адаптації до важкопоранених комбатантів. *Суспільство, наука, освіта: актуальні дослідження, теорія та практика: зб. наук. статей за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Біла Церква, 27-28 листопада 2024 р.) / Білоцерківський інститут економіки та управління Університету «Україна»; за заг. ред. Я.В. Новака; наук. ред. Т.М. Косач, Н.С. Пасічник. Біла Церква, 2024. С. 249-252.

3.11. Петrenchенко С.А. Ефективність психологічних підходів у соціально-психологічній адаптації важкопоранених осіб до мирного життя. *Сучасні підходи до реабілітації та реадaptaції військовослужбовців, ветеранів та членів їх сімей: зб. наук. статей за матеріалами Першої Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Харків, 5 грудня 2024 р.). Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2024. С. 144-146.

3.12. Петrenchенко С.А. Ефективність психологічних і психотерапевтичних підходів у полегшенні соціально-психологічної адаптації важкопоранених осіб до мирного життя. *Perspectives of contemporary science: theory and practice: proceedings of the 11th International Scientific and Practical*

Conference (Lviv, 9-11 December 2024). Lviv: SPC «Sci-conf.com.ua», 2024. С. 795-801.

3.13.Петреченко С.А. Особливості професійної перепідготовки важкопоранених комбатантів. *Сучасний стан та перспективи розвитку науки, освіти і технологій: зб. наук. статей за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Кременчук, 4 січня 2025 р.): у 2 ч. Кременчук: ЦФЕНД, 2025. С. 30-32.

3.14.Петреченко С.А. Соціальна інтеграція військовослужбовців / ветеранів після бойових дій: міжнародний досвід і перспективи в Україні. *Perspectives of contemporary science: theory and practice: proceedings of the 12th International scientific and practical conference* (Lviv, 13-15 January 2025) / SPC Lviv: «Sci-conf.com.ua», 2025. С. 870-874.

3.15.Петреченко С. Роль сім'ї у соціально-психологічній адаптації важкопоранених комбатантів. *Наука і освіта в глобальному та національному вимірах: виклики, загрози, перспективи розвитку: зб. наук. статей за матеріалами IV Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Полтава, м. Лубни, 20-21 лютого 2025 р.) / за ред. Л.О. Данильчук. Полтава: Вид-во ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», 2025. Т. II. С. 52-54.

3.16.Петреченко С.А. Особливості важкопоранених комбатантів з агресивно-деструктивною поведінкою. *Інклюзія в Україні в умовах війни: виклики та перспективи: зб. наук. статей за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Хмельницький, 15 травня 2025 р.). Хмельницький: Хмельницький інститут соціальних технологій Університету «Україна», 2025. С. 134-136.

3.17.Петреченко С.А. Роль медичної реабілітації у соціально-психологічній адаптації важкопоранених комбатантів. *Інклюзивне освітнє середовище: проблеми, перспективи та кращі практики: зб. наук. статей за матеріалами XXV Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 25-27 листопада 2025 р.). К.: Університет «Україна», 2025. С. 669-672.

3.18.Петреченко С.А. Впровадження інклюзивних підходів до освіти важкопоранених комбатантів. *Особливості правових відносин в Україні під час воєнного стану: зб. наук. статей за матеріалами регіонального круглого столу* (м. Хмельницький, 11 грудня 2025 р.) / Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна», Хмельницький інститут соціальних технологій, Хмельницький, 2025. С. 61-64.

3.19.Петреченко С., Макогончук Н. Зміна образу тіла як чинник трансформації самооцінки важкопоранених комбатантів. *Психологічне забезпечення професійної діяльності військовослужбовців: освіта, наука, практика: зб. наук. статей за матеріалами Всеукраїнської науково-*

практичної конференції (м. Хмельницький, 19 березня 2026 р.). Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2026. С. 291-293. (Особистий внесок авторки полягає у визначенні специфіки трансформації самооцінки важкопоранених комбатантів).

АНОТАЦІЇ

Петrenchенко С.А. Соціально-психологічні основи адаптації важкопоранених комбатантів до мирного життя. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук за спеціальністю 19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи. Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля МОН України. Київ, 2026.

Дисертацію присвячено вивченню соціально-психологічних засад адаптації важкопоранених комбатантів до мирного життя.

Наведено концептуальне соціально-психологічне обґрунтування дослідження проблеми адаптації важкопоранених комбатантів до мирного життя як багаторівневого динамічного процесу відновлення та реконструкції особистісного, психоемоційного, сімейного й соціального функціонування, що здійснюється у взаємодії суб'єктивних ресурсів особистості та об'єктивного адаптаційного середовища. Розроблено структурно-функціональну модель соціально-психологічної адаптації важкопоранених комбатантів до мирного життя та визначено її системоутворювальні компоненти (особистісно-адаптаційний, емоційно-регулятивний, сімейно-підтримувальний, соціально-реінтеграційний).

Виявлено систему критеріїв соціально-психологічної адаптації важкопоранених комбатантів до мирного життя та емпірично підтверджено взаємозв'язки між показниками соціально-психологічної адаптації, життєстійкості, суб'єктивного благополуччя, депресивності, тривожності, соціальної підтримки та сімейного функціонування. Виокремлено об'єктивні та суб'єктивні чинники, що впливають на соціально-психологічну адаптацію важкопоранених комбатантів до мирного життя і визначають її успішність як процесу відновлення суб'єктності та конструювання нової життєвої перспективи, що передбачає інтеграцію зміненого тілесного досвіду, трансформацію Я-концепції, реконструкцію соціальної та професійної ідентичності, формування адаптивних копінг-стратегій, відновлення сімейних зв'язків та інтеграцію особистості в соціальне середовище. Розкрито ресурсну роль сімейної взаємодії у процесі соціально-психологічної

адаптації важкопоранених комбатантів до мирного життя на різних етапах їх медико-соціальної та психосоціальної реабілітації.

Визначено методологічні і змістовно-процесуальні засади інтегрованої соціально-психологічної програми адаптації важкопоранених комбатантів до мирного життя, спрямованої на соціально-психологічну корекцію психотравмівних наслідків участі у бойових діях, реконструкцію Я-концепції, особистісної і соціальної ідентичності, перебудову копінг-стратегій, відновлення сімейної взаємодії, а також на соціальну дестигматизацію та активізацію ресурсів соціальної підтримки.

Ключові слова: *важкопоранені комбатанти, соціально-психологічна адаптація, соціальне функціонування, соціальна підтримка, інтеграція в соціальне середовище.*

Petrenchenko S.A. The socio-psychological foundations of the adaptation of seriously wounded combatants to civilian life. – Qualification scholarly work published as manuscript.

Dissertation for the degree of doctor of psychological sciences, speciality, 19.00.05 – social psychology, psychology of social work. Volodymyr Dahl East-Ukrainian National University Ministry of Education of Ukraine. Kyiv, 2026.

This doctoral thesis is devoted to the study of the socio-psychological foundations of the adaptation of seriously wounded combatants to civilian life.

This paper presents a conceptual socio-psychological rationale for studying the adaptation of seriously wounded combatants to civilian life as a multi-level, dynamic process of restoration and reconstruction of personal, psycho-emotional, family and social functioning, which takes place through the interaction of an individual's subjective resources and the objective adaptive environment. A structural-functional model of the socio-psychological adaptation of seriously wounded combatants to civilian life has been developed, and its system-forming components (personal-adaptive, emotional-regulatory, family-supportive and social-reintegration) have been identified.

A system of criteria for the socio-psychological adaptation of seriously wounded combatants to civilian life has been identified, and the interrelationships between indicators of socio-psychological adaptation, resilience, subjective well-being, depression, anxiety, social support and family functioning have been empirically confirmed. Objective and subjective factors have been identified that influence the socio-psychological adaptation of seriously wounded combatants to civilian life and determine its success as a process of restoration of legal capacity and constructing a new outlook on life, which involves the integration of altered bodily experience, the transformation of self-concept, the reconstruction of social and professional identity, the

development of adaptive coping strategies, the restoration of family ties and the integration of the individual into the social environment. The study highlights the crucial role of family interaction in the process of socio-psychological adaptation of seriously wounded combatants to civilian life at various stages of their medical, social and psychosocial rehabilitation.

The methodological, content-related and procedural foundations of an integrated socio-psychological programme for the adaptation of seriously wounded combatants to civilian life have been defined. The programme is aimed at the socio-psychological treatment of the psychotraumatic consequences of participation in combat operations, the reconstruction of self-concept, personal and social identity, the restructuring of coping strategies, the restoration of family interaction, as well as social destigmatisation and the mobilisation of social support resources.

The key components of the effective implementation of an integrated socio-psychological programme to help seriously wounded combatants adapt to civilian life have been identified; these are determined by the coordination of activities between state and non-state institutions, as well as by the improvement of inter-agency cooperation, and by increasing access to social and psychological support and innovative psychosocial support techniques.

Key words: *seriously wounded combatants, socio-psychological adaptation, social functioning, social support, integration into the social environment.*

Підписано до друку 25.09.2026 р.
ф. 60х90/16, ум. др. арк. 1,9
Зам. 25/09/26-71/1, накл. 100 пр.
Друкарня Прінт Квік
м. Київ, вул. Леонтовича 9, оф. 65
т. (044) 235-0009, 235-7528
printquick@ukr.net